

УДК 322:477.83

У. Яцишин

Національний університет "Львівська політехніка"

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ГАЛИЦЬКОЇ МОЛОДІ

© Яцишин У., 2009

Проаналізовано роль Української Греко-Католицької Церкви та митрополита Андрея Шептицького у формуванні світогляду галицької молоді.

The role of Ukrainian Greek-Catholic Church and Andrej Sheptytsky in forming of world outlook of youth of Galicia was analyzed

Активізація греко-католицького духовенства на політичному та суспільному полі Галичини була характерною для першої половини ХХ ст. До такого стану речей призвело зростання політичної та міжнаціональної напруги в краї та пов'язані із цим соціально-економічні та правові проблеми, а також поширення ворожих до Церкви та християнських цінностей ідеологічних течій. Отже, діяльність Української Греко-Католицької Церкви, її духовенства та утворених на основі католицьких принципів молодіжних організацій і акцій, спрямованих на виховання української молоді в дусі патріотизму, потребує, на нашу думку, висвітлення та аналізу.

Мета роботи – дослідити роль Української Греко-Католицької Церкви та духовенства у вихованні молоді в дусі патріотизму на початку ХХ ст.

Окреслена проблема у працях вітчизняних авторів, які аналізують просвітницьку та душпастирську діяльність митрополита А. Шептицького та греко-католицького духовенства, досліджена недостатньо. У роботі використовуються пастирські послання та листування А. Шептицького, а також публікації М. Москалюка та Б. Яцуна. Історичні детермінанти цієї проблеми проаналізовані О. Субтельним та С. Кульчицьким.

Історично склалося так, що Церква була учасником громадсько-політичного життя Галичини. Вона давала морально-релігійну оцінку політичним діям та діяльності владних структур, устрою держави та її соціальній спрямованості, тим самим обґрунтовуючи свою участь у політиці. Окрім того, Церква ставила перед собою мету виховати молоде покоління на засадах християнських принципів, в дусі любові до родини, ближніх та Батьківщини. Саме таку позицію посідає Українська Греко-Католицька Церква, яка користується в Галичині значним авторитетом і довірою віруючих.

Особливо актуальним питання виховання молоді постало на початку ХХ ст., оскільки цей час ввійшов в українську історію частими змінами в усіх сферах життя суспільства (політичній, соціально-економічній, культурній, релігійній), пов'язаними із змінами на політичній карті світу (розпадом Австро-Угорської імперії, двома світовими війнами), а також українсько-польською міжнаціональною напругою. Цей період мав особливий вплив на формування особистості: особа народжувалась, розвивалась як особистість та жила у різних політичних та світоглядних умовах. Це спричинило до того, що молода людина могла легко піддатися різним політичним та ідеологічним впливам як внутрішньоукраїнським, так і перенесеним на територію Галичини з-за кордону. Деякі з них могли бути критичними або й вороже налаштованими до Греко-Католицької Церкви, духовенства та релігії загалом.

Нестабільність та невпевненість у завтрашньому дні не сприяли формуванню цілісних та сталих уявлень про світ, суспільство та особу в ньому. Власне, Греко-Католицька Церква і стала тим монолітом, який дав молодій людині незмінні морально-етичні та ціннісні орієнтири у мінливому житті.

У першій половині ХХ ст. позицію Греко-Католицької Церкви формував Андрей Шептицький, який за роки перебування на митрополичому престолі зумів заслужити авторитет серед народу та інтелігенції Галичини. У своїх посланнях до духовенства та вірних А. Шептицький часто звертав увагу на актуальні проблеми не лише релігійного, але й світського життя, також обґрунтовуючи позицію Церкви та священників у громадсько-політичному житті суспільства. Особливу увагу у своїх промовах він приділяв питанню

патріотизму, відстоюючи і заохочуючи у людей любов до рідної Батьківщини. У пастирському посланні до вірних 1899 р. цьому питанню присвячені слова: "Християнин має любити усіх людей, але се не перешкаджає, що найпершою любов'ю має любити свою родину і свою вітчизну" [3, с. 14].

Важливо відмітити, що питання патріотизму не ототожнювалося у митрополита А. Шептицького з нетерпимістю до людей іншої національності чи з іншими конфесійними уподобаннями. Це становило основу його концепції ненасильства, яка набула особливої актуальності у міжвоєнний період та в роки війни, коли набули поширення убивства та репресії на основі національної, релігійної та політичної належності.

А. Шептицький відчував обов'язок перед українським народом виховати молодь на основі християнських цінностей, які виключають убивство з будь-яких мотивів. Так, 10 грудня 1942 р. у Львові було сформульовано правила до Декрету Львівського Архієпархіального Собору "Про виховання молоді", які починаються із тез, що розкривають мотивацію складення цього документа: "Усі Душпастирі нехай пам'ятають, що, з природи речі, кожний з них мусить бути виховником молоді. Хоч катихити є й вчителями релігії, важнішим їх завданням є виховувати молодь на святих християн і правдивих громадян" [4, с. 990–991]. Перед катихитами в роботі з молоддю в середніх школах ставили завдання: "Молодь треба виховувати в ширій любові до Вселенської Церкви і до Батьківщини" [4, с. 992], а також вчити молодь про те, що "можна ненавидіти кривди, що їх вороги завдають нашому народові, одначе людей усе треба любити" [4, с. 992]. Вже у 1944 р. побачило світ послання митрополита, присвячене проблемі політичних убивств "Не убий!", адресоване греко-католицькому духовенству та вірним.

Митрополит А. Шептицький підтримував активну позицію священників у громадському житті народу і обстоював думку про те, що священники не повинні забувати про умови соціального і політичного життя народу. У посланні до духовенства, даному у 1940 р., митрополит зауважив, що: "Є безперечно великою прикметою душпастирів, коли скоро орієнтуються в потребах людей і скоро уміють приміняти до тих потреб свої науки... А все ж таки треба у добрій проповіді пам'ятати на потреби людей, в даній епосі і в даній парохії" [8, с. 42]. Отже, священник не може обмежитися лише душпастирською роботою, залишаючись відокремленим від своїх вірних і конкретних обставин їх життя. Саме розуміння людей з усіма їхніми проблемами та потребами робить конкретну працю священника такою, що здатна досягти мети. Цієї позиції митрополит А. Шептицький дотримувався протягом усієї своєї душпастирської діяльності.

З метою об'єднання широких верств українського суспільства на засадах християнських принципів у 1930 р. А. Шептицький виступив з ідеєю створення Українського Католицького Союзу (УКС). Союз не мав чіткої політичної програми, тому до його лав могли вступити представники різних політичних сил, які були українцями християнського віросповідання. Митрополит запевняв, що Союз не є і не повинен бути партією у звичному розумінні, зазначаючи, що УКС може називатися партією у тому розумінні, що це є група людей, які хочуть мати вплив на політику, поступати в єдності в низці політичних справ і мати в них свою спільну, точно окреслену платформу: "У справах політики будемо стояти на становищі прав української нації до всебічної організації власних форм життя. Будемо, очевидно, цікавитися також усіми проявами актуальної політики та подіями дня, оцінюючи їх крізь призму засад, на яких спертий Український Католицький Союз" [7]. Отже, метою УКС було виховання нового громадянина, який би внутрішньо поєднував релігійні та національні принципи.

До діяльності Союзу долучилися, окрім А. Шептицького, також єпископи та інші представники духовної та світської інтелігенції. Свою роботу УКС поширював на освітні заклади, музичні і спортивні гуртки, згуртовуючи молодь у християнські організації, захищаючи їх від негативних наслідків комуністичної ідеології. Він прагнув зробити Церкву осередком освітньої, економічної та духовної діяльності. У практичній діяльності члени УКС здійснювали збір коштів для допомоги дітям-сиротам, вдовам та усім потребуючим допомоги [6, с. 89]. Отже, УКС мав на меті здійснити багато релігійно-педагогічних, загальноосвітніх, культурних заходів.

Продовжуючи освітньо-виховну політику, 6 травня 1933 р. з ініціативи галицьких єпископів УГКЦ організувала товариство під назвою "Католицька Акція Української Молоді" (КАУМ), щоб організувати греко-католицьку молодь у галицьких єпархіях, деканатах та парохіях "на засадах Католицької Акції, згідно з наукою Католицької Церкви і вказівками Апостольського Престолу" [4, с. 850]. Того ж року було утворено товариство "Орли", яке також мало на меті поглиблення християнського та національного виховання молоді; також в рамках Української Католицької Акції було організовано релігійно-національне свято "Українська Молодь Христові!" (УМХ) з нагоди 1900-річчя Воскресіння Ісуса Христа. Мету і цілі акції "Українська Молодь Христові!" влучно озвучив священник Й. Осташевський у рефераті "Католицька Акція як основа організації селянської молоді": "Українська Католицька Акція уважає своїм завданням переконати селянську

молодь, що не розхристаною і пристрасною ненавистю до других народів, а лише безупинною працею і особистим самовідреченням та непорочністю життя можна заслужити українській нації Благословенство Боже і волю, працю і хліб, почуття національної честі і відповідальності за кожний свій вчинок перед Богом і рідною історією" [11, с. 19]. "Українська Молодь Христові!" була організована як акція абсолютно аполітична, спрямована на ті позитивні наслідки, які матимуть місце в результаті виховання молоді. Саме тому вона не заперечувала своїм членам входити до інших світських організацій, якщо вони не суперечать принципам Католицької Церкви.

Варто відмітити, що А. Шептицький мав чітко сформоване відношення до присутніх на політичній арені Галичини політичних течій та ідеологічних напрямків, думками про які митрополит ділився із українським населенням через свої послання. Критиці А. Шептицького піддавалися радикали та соціалісти. У посланні "До української інтелігенції" він критикував соціалістів за те, що "лише матеріально розуміють майбутнє людства і провадять його лише до матеріального добробуту, ... і ворожо наставлені до християнської віри" [10, с. 208]. Попри привабливість гасел соціалізму для простого населення, митрополит наголошував на тому, що християни повинні критично аналізувати програму соціалістів, в якій криється невідповідність між християнським та соціалістичним світоглядом.

Взаємна неприязнь існувала між Греко-Католицькою Церквою та Українською Радикальною партією (УРП). З боку Церкви вона була викликана насамперед негативним відношенням УРП до Церкви та громадської діяльності духовенства. Зокрема, у своєму часописі "Громадський голос" ця партія часто говорила про це. На її думку, священники протягом віків здобули вплив і довіру населення, але не повертають їх на користь народу [1]. В основу антицерковних закидів, поміж іншого, лягали негативні прояви активності священників під час виборів. До уваги не брався значний обсяг роботи духовенства в допомозі потребуючим, його просвітницька діяльність.

Як вже зазначалося, значна частина послань митрополита А. Шептицького до духовенства та вірних була сповнена духом патріотизму. Вони знайшли відгук в українській молоді та інтелігенції. З одного боку, молодь виростала з почуттям любові до Батьківщини, плакаючи національну самотність українського народу. З іншого, – частина молоді, незадоволена політикою окупаційних режимів щодо українців в Галичині, патріотизм вбачала у відвертому та агресивному опорі. Представники цієї позиції об'єднувалися в Організацію Українських Націоналістів (ОУН) та Українську Військову Організацію (УВО).

Навіть серед прихильників конфронтації до польського уряду не було однастайності щодо методів досягнення політичних цілей. Для прикладу, в ОУН свого часу назрів конфлікт між старшим, вихованим в австрійські часи, поколінням організації під проводом Є. Коновальця, та молодшим, до якого входили С. Бандера, Р. Шухевич та ін. Старші члени ОУН сумнівалися у доцільності деяких насильницьких методів діяльності організації [9, с. 547]. Екстремізм діяльності націоналістичних утворень був зумовлений лише тогочасними обставинами життя, які змушували їх протидіяти агресивній колонізаційній політиці уряду. За влучним висловом С. Кульчицького, "Український націоналізм був поняттям, адекватним до патріотизму, тобто любові до батьківщини у тих народів, які мали власну державу" [2, с. 308]. Отже, закономірним є те, що багато священників долучилися до діяльності організацій націоналістичного спрямування.

Хочемо зазначити, що в умовах українсько-польської конфронтації греко-католицизм та українська національна ідея взаємно посилювали одне одного. З огляду на це, галицькі українці трактували Греко-Католицьку Церкву як національну [12, с. 242]. Незважаючи на те, що багато священників долучили до діяльності націоналістично орієнтованих організацій, які в такий спосіб отримали підтримку Греко-Католицької Церкви, це не означало, що Церква надала своє схвалення насильницькій складовій методів їх боротьби. Терор УВО-ОУН спрямовувався не лише проти поляків, але й проти самих українців, які виступали за нормалізацію відносин з поляками. Прикладом цьому є вбивство директора Української академічної гімназії у Львові І. Бабія за те, що той заборонив своїм учням вступати в ОУН [2, с. 310]. Цей акт був засуджений галицькою спільнотою та Греко-Католицькою Церквою в особі митрополита А. Шептицького, який видав з цього приводу окреме пастирське послання.

Багато українських політичних сил усвідомили, що у цій ситуації відверта конфронтація з урядом може викликати лише посилення "умиротворяючої" акції. Тут важливим був шлях пошуку діалогу з владою для того, щоб зменшити розмах каральних дій проти українців. Саме такий курс обрав провід УНДО, а також митрополит А. Шептицький.

Варто зазначити, що виховання молоді у патріотичному дусі не було прерогативою лише Греко-Католицької Церкви. У цьому контексті хочемо згадати про визначну постать українського православ'я, громадсько-політичного та церковного діяча І. Огієнка (митрополита Іларіона), який у першій половині

XX ст. активно працював у напрямку українізації Української Православної Церкви. Він був переконаний, що "Проповідник має ціллю підняти своїх вірних релігійно, морально й національно, ... [бо] хто не міцний національно, той не міцний і в Вірі" [5, с. 65].

Під проводом А. Шептицького греко-католицьке духовенство спрямовувало свої зусилля на збереження національної традиції, культури, духовності, мови українського населення. Значна увага, зверталась на виховання молоді, сповненої духом патріотизму та толерантності.

Сучасне українське суспільство перебуває в процесі трансформації. Цілі покоління українців, виховуючись в атеїстичному середовищі, потребують формування нових світоглядних орієнтирів. У цьому напрямку ефективною може виявитися діяльність мережі молодіжних релігійних організацій, які б сприяли вихованню нового покоління на засадах християнських морально-етичних принципів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Б.П. Духовенство і Україна // Громадський голос. – 1924. – 23 лютого.
2. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.). – К.: Вид. дім "Альтернативи", 1999. – 336 с.
3. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. – Том II: Церква і суспільне питання; Кн. 1: Пастирське вчення та діяльність / За ред. А. Кравчук – Львів, 1998. – 572 с.
4. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. Том II. Церква і суспільне питання. Кн. 2: Листування / За ред. А. Кравчук – Львів: Місіонер, 1999. – С. 571–1096.
5. Митрополит Іларіон (проф. І. Огієнко). Українська культура і наша Церква. Ідеологія Української Православної Церкви. Життєпис. – Вінніпег: Накладом Товариства "Волинь", 1991. – 84 с.
6. Москалюк М. Андрей Шептицький і Український Католицький Союз // Спадіщина Митрополита Андрея Шептицького в національному і духовному відродженні України. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С. 87–89.
7. Наша мета // Мета. – 1931. – 15 березня.
8. Письма-послання Митрополита Андрея. – Йорктон–Саск: Відбитка з Логосу, 1961. – 80 с.
9. Субтельний О. Україна: історія. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1993. – 720 с.
10. Твори слуги Божого Митрополита А. Шептицького. Пастирські листи (2. VII. 1899 р. – 7. IX. 1901 р.). Репринтне видання. – Том 1. – Львів: Свічадо, 1994. – 282 с.
11. Українська молодь Христові! Проповідь і реферат. – Львів: Накладом Ділового Комітету свята "Українська Молодь Христові", 1933. – 22 с.
12. Яцун Б. Взаємовідносини церкви і націоналістичного руху в Галичині в міжвоєнний період: ідеологічний і політологічний аспекти // Наукові зошити історичного факультету ЛНУ імені Івана Франка: Зб. наукових праць. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – № 5–6. – 414 с.